

gelis peccantibus non peperit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reservari. Ergo videtur quod Angeli iudicabuntur.

Sed contra, Deus non iudicat bis in idipsum. Sed mali Angeli iam iudicati sunt; unde Joan. 16, 11; *Princeps mundi iam iudicatus est*. Ergo in futuro Angeli non iudicabuntur.

Praeterea, perfectior est bonitas vel malitia Angelorum quam aliorum hominum in statu viae. Sed quidam homines boni et mali non iudicabuntur, ut in littera dicitur. Ergo Angeli boni vel mali non iudicabuntur.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod potestas iudicaria Christo homini collata est in praemium humilitatis quam in passione exhibuit. Ipse autem sua passione sanguinem pro omnibus fudit quantum ad sufficientiam, licet non in omnibus effectum habuit propter impedimentum in aliquibus inventum. Et ideo congruum est ut omnes homines in iudicio congregentur ad videndum ejus exaltationem in humana natura, secundum quam constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut dicit Augustinus, 20 de Civ. Dei (ubi sup.), *non quia dictum est, Judicantes duodecim tribus Israel, tribus Levi, quae tertiadecima est, iudicanda non erit, aut solum illum populum, non etiam gentes ceteras iudicabunt*. Ideo autem per duodecim tribus omnes aliae gentes significatae sunt, quia per Christum in sortem duodecim tribuum omnes gentes sunt vocatae.

Ad secundum dicendum, quod hoc quod dicitur: *Non resurgent impii in iudicio*, si referatur ad omnes peccatores, sic intelligendum est, quod non resurgent ad hoc quod iudicent. Si autem impii dicantur infideles; sic intelligendum est quod non resurgent ad hoc quod iudicentur, quia iam iudicati sunt; sed omnes resurgent, ut in iudicio compareant ad gloriam iudicis intuendam.

Ad tertium dicendum, quod etiam pueri ante perfectam aetatem decedentes in iudicio comparebunt; non autem ut iudicentur, sed ut videant gloriam iudicis.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod ad iudicium duo pertinent: scilicet discussio meritorum, et retributio praemiorum. Quantum ergo ad receptionem praemiorum, omnes iudicabuntur, etiam boni, in eo quod unusquisque recipiet ex divina sententia praemium merito respondens. Sed discussio meritorum non fit nisi ubi est quaedam meritorum commixtio honorum cum malis. Illi autem qui aedificant super fundamentum fidei aurum et argentum et lapides pretiosos, divinis servitiis totaliter insistentes; quia nullam admixtionem notabilem alienius mali meriti habent, in eis discussio meritorum locum non habet; sicut illi qui rebus mundi penitus abjectis sollicite cogitant solummodo quae sunt Dei; et ideo salvabuntur, sed non iudicabuntur. Illi vero qui aedificant super fundamentum fidei lignum et fenem et stipulam, qui adhuc scilicet amant saecularia, et terrenis negotiis implicentur, ita tamen quod nihil Christo praepoant, sed studeant peccata elemosynis expiare; habent quandam (1) commixtionem honorum meritorum

(1) Al. quidem.

cum malis; et ideo discussio meritorum in eis locum habet: unde tales quantum ad hoc iudicantur, et tamen salvabuntur.

Ad primum ergo dicendum, quod quia punitio est effectus iustitiae, praemiatio autem misericordiae; magis (1) Deo, et iudicio, quod est actus iustitiae, antonomastice punitio attribuitur, ut inter iudicium pro ipsa condemnatione accipiatur; et sic intelligitur auctoritas inducta, ut per Glossam, ibidem, patet.

Ad secundum dicendum, quod discussio meritorum in electis non erit ad tollendum incertitudinem beatitudinis a cordibus ipsorum iudicandorum; sed ut praeminentia bonorum meritorum ad mala ostendatur omnibus manifeste; et sic Dei iustitia comprobetur.

Ad tertium dicendum, quod Gregorius loquitur de iustis adhuc in carne mortali existentibus; unde supra (2) praemisera: *Hi qui in corporibus reperiri poterunt; quamvis iam fortes atque perfecti, quia adhuc in carne sunt positi, non possunt in tanti terroris turbine nulla formidine conculci*. Unde patet quod terror ille referendus est ad tempus immediate iudicium praecedens, tremendum quidem maxime malis, non autem bonis, quibus nulla est mali suspicio.

Rationes autem quae sunt in oppositum, procedunt de iudicio quantum ad retributionem praemiorum.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod iudicium quod est poenarum, retributio pro peccatis, omnibus malis competit; iudicium autem quod est discussio peccatorum, solum fidelibus: quia in infidelibus non est fidei fundamentum, quo sublato, omnia opera sequentia perfecta reititudine intentionis carent; unde non est in eis aliqua permixtio honorum meritorum ad mala, quae discussionem requirant. Sed fideles in quibus manet fidei fundamentum, ad minus fidei actum laudabilem habent, qui (3) quamvis non sit meritorium sine caritate, tamen, quantum est de se, est ordinatus ad meritum; et ideo in eis iudicium discussionis locum habet. Unde ipsi fideles, qui fuerunt saltem numero cives civitatis Dei, iudicabuntur ut cives, in quos sine discussione meritorum sententia mortis non fertur; sed infideles condemnabuntur ut hostes, qui consueverunt apud homines absque meritorum audientia exterminari.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis eis qui in mortali decedunt, pro certo constat de eorum damnatione; quia tamen aliqua quae pertinent ad bene merendum habent annexa, oportet ad manifestationem divinae iustitiae, ut discussio de eorum meritis fiat, per quam ostendatur eos justo a civitate sanctorum excludi, cuius esse cives numero exterius videbantur.

Ad secundum dicendum, quod allocutio illa spiritualiter intellecta, secundum hoc non erit aspera fidelibus condemnandis, quod in eis aliqua sibi placencia manifestabit, quae in infidelibus inveniri non possunt; quia sine fide impossibile est placere Deo, Hebr. 11. Sed sententia condemnationis, quae in omnes fertur, omnibus terribilis erit.

(1) Al. quod punitio est effectus iustitiae, praemiatio autem misericordiae; magis autem Deo etc.

(2) Al. supra psal. praemisera.

(3) Al. deest qui.

Ratio vero in contrarium adducta procedebat de iudicio retributionis.

Solutio IV. Ad quartam quaestionem dicendum, quod iudicium discussionis nullo modo habet locum neque in bonis Angelis neque in malis; quia neque in bonis potest aliquid mali inveniri, neque in malis aliquid boni ad iudicium pertinens. Sed si loquamur de iudicio retributionis, sic est distinguenda duplex retributio. Una respondens propriis meritis Angelorum; et haec a principio fuit utrisque facta, dum quidam sunt ad beatitudinem sublimati, quidam vero in miseriam demersi. Alia retributio, quae respondet meritis bonis vel malis per Angelos procuratis (1); et haec retribuitur in futuro iudicio fiet; quia boni Angeli amplius gaudium habebunt de salute eorum quos ad meritum induxerunt, et mali amplius torquebuntur, multiplicata malorum ruina, qui per eos ad mala sunt incitati. Unde directe loquendo, iudicium nec ex parte iudicantium nec ex parte iudicandorum erit Angelorum, sed hominum; sed indirecte (2) quodammodo respiciet Angelos, in quantum actibus hominum fuerunt commixti.

Ad primum ergo dicendum, quod verbum illud Apostoli est intelligendum de iudicio comparationis; quia quidam homines quibusdam Angelis superiores inveniuntur.

Ad secundum dicendum, quod ipsi daemones, cunctis videtibus, tunc praecipitabuntur, quia in perpetuum in inferni carcerem retrudentur, ut non sit eis liberum extra progredi; quia hoc eis non concedebatur nisi secundum quod ordinabatur lex divina providentia ad hominum vitam exercendam. Et similiter dicendum ad tertium.

QUAESTIO II.

Deinde quaeritur de igne qui praecedet faciem iudicis; et circa hoc quaeruntur tria: 1.º de purgatione mundi per ignem futura; 2.º de effectu ignis purgantis; 3.º de ordine illius ignis ad alia quae circa iudicium aguntur.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum aliqua mundi purgatio sit futura.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod nulla mundi purgatio sit futura. Non enim purgatione indiget nisi quod est immundum. Sed creaturae Dei non sunt immundae; unde dicitur Actuum 10, 15: *Quod Deus creavit (3), tu ne commune dixeris, id est immundum*. Ergo creaturae mundi non purgabuntur.

2. Praeterea, purgatio secundum divinam iustitiam ordinatur ad auferendam immunditiam culpae, sicut patet de purgatione post mortem. Sed in elementis huius mundi nulla potest esse culpae infectio. Ergo videtur quod purgatione non indigeant.

3. Praeterea, unumquodque tunc dicitur purgari quando separatur quod est extraneum ab ipso, inducens in eo ignobilitatem; separatio enim eius quod nobilitatem inducit, non dicitur purgatio, sed magis diminutio. Sed hoc ad perfectionem et nobilitatem

(1) Al. procreatis.

(2) Al. directe.

(3) Vulgata, purificavit.

elementorum pertinet quod aliquid extraneae naturae est eis admixtum, quia forma corporis mixti est nobilior quam forma simplicis. Ergo videtur quod elementa huius mundi nullo modo purgari possint.

Sed contra, omnis innovatio fit per aliquam purgationem. Sed elementa innovabuntur; unde Apocal. 21, 1: *Vidi caelum novum et terram novam, primum enim caelum et prima terra abiit*. Ergo elementa purgabuntur.

Praeterea, 1 Corinth. 7, super illud: *Praerit figura huius mundi*, dicit Glossa (Augustini lib. 20 de Civ. Dei cap. 16): *Pulchritudo huius mundi mundanorum ignium conflagratione peribit*; et sic idem quod prius.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod haec purgatio non sit futura per ignem. Ignis enim, cum sit pars mundi, purgatione indiget, sicut et aliae partes. Sed non debet idem esse purgans et purgatum. Ergo videtur quod ignis non purgabit.

2. Praeterea, sicut ignis habet virtutem purgativam, ita et aqua. Cum ergo non omnia sint purgabilia per ignem, sed quaedam necesse sit aqua purgari, sicut etiam vetus lex distinguit; videtur quod ignis non purget, ad minus universaliter.

3. Praeterea, purgatio ad hoc videtur pertinere ut partes mundi ab invicem segregatae puriores reddantur. Sed segregatio partium mundi ab invicem in mundi initio sola divina virtute facta est, quia ex hoc opus distinctionis determinatur; unde et Anaxagoras segregationem posuit actum intellectus moventis omnia (ut 7 Phys., text. 77). Ergo videtur quod in fine mundi purgatio fiat immediate a Deo, et non per ignem.

Sed contra est quod in Psal. 49, 5, dicitur: *Ignis in conspectu eius exardescet, et in circuitu tempestas valida*; et postea sequitur de iudicio: *Advocavit caelum desursum, et terram discernere populum suum*. Ergo videtur quod ultima purgatio mundi sit futura per ignem.

Praeterea, 2 Petr., ult., 12, dicitur: *Caeli ardentes solventur, et elementa ignis ardore tabescent*. Ergo purgatio illa per ignem fiet.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod ignis ille non sit ejusdem speciei cum igne elementari. Nihil enim seipsum consumit. Sed ille ignis quatuor elementa absumet, ut dicit Glossa, 2 Petr., ult. Ergo ignis ille non erit ejusdem speciei cum igne elementari.

2. Praeterea, sicut virtus manifestatur per operationem, ita natura per virtutem. Sed ignis ille habebit aliam virtutem ab igne qui est elementum; quia scilicet purgabit universum, quod ignis iste facere non potest. Ergo non erit ejusdem speciei cum isto.

3. Praeterea, ea quae sunt ejusdem speciei in corporibus naturalibus, habent eundem motum. Sed ignis ille habebit alium motum quam ignis elementum, quia circumquaque movebitur, ut totum purgare possit. Ergo ignis ille non erit ejusdem speciei cum isto.

Sed contra est quod Augustinus dicit, 20 de Civ. Dei (cap. 16), et habetur in Glossa 1 Corinth.

4, 7, quod figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione peribit. Ergo ignis ille erit de natura ignis qui nunc est in hoc mundo.

Praeterea, sicut futura purgatio erit per ignem, ita praecedens fuit per aquam: et utraque ad invicem comparatur, 2 Petri, 3. Sed in prima purgatione aqua fuit ejusdem speciei cum aqua elementari. Ergo et similiter in secunda purgatione ignis erit ejusdem speciei cum igne elementari.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod quia mundus, aliquo modo propter hominem factus est, oportet quod quando homo secundum corpus glorificabitur, etiam alia corpora mundi ad statum meliorem mutantur; ut sit et locus convenientior, et aspectus delectabilior. Ad hoc autem quod gloriam corporis homo consequatur, oportet prius removeri ea quae gloriae opponuntur; quae sunt duo, scilicet corruptio, et infectio culpae; quia, ut dicitur 1 Corinth. 13, 30, *corruptio incorruptelam non possidebit*; et a civitate gloriae omnes immundi foris erunt, Apoc. ult.; et similiter etiam oportet elementa mundi purgari a contrariis dispositionibus, antequam in novitatem gloriae adduceantur, proportionaliter ei quod de homine dictum est. Quamvis autem res corporalis subiectum infectionis culpae proprie esse non possit; tamen ex culpa quaedam incongruitas in rebus corporalibus corruptis relinquatur ad hoc ut spiritualibus dicentur (1); et inde videmus quod loca in quibus sunt aliqua crimina commissa, non reputantur idonea ad aliqua sacra in eis exercenda, nisi purgatione quadam praemissa. Et secundum hoc ex peccatis hominum quamdam indoneitatem ad gloriae susceptionem pars mundi recipit quae in usum nostrum cedit; unde quantum ad hoc mundatione indiget. Similiter etiam circa medium locum propter elementorum contactum multae sunt corruptiones et generationes et alterationes elementorum, quae puritati eorum derogant; et ideo ab his oportet elementa purgari ad hoc quod decenter suscipiant novitatem gloriae.

Ad primum ergo dicendum, quod cum dicitur: Omnis creatura Dei est munda, hoc intelligendum est, quia non habet in substantia sua alicujus malitiae permixtionem, sicut ponebant Manichaei, dicentes bonum et malum esse duas substantias alicubi divisas, et alicubi commixtas; non autem removetur quin aliqua creatura habeat commixtionem naturae extraneae; quae etiam natura in se bona est, sed perfectioni hujusmodi creaturae repugnat. Similiter non removetur ex hoc quin malum alicui creaturae accidat, quamvis non sit permixtum ei quasi pars ipsius substantiae.

Ad secundum dicendum, quod quamvis corporalia elementa subiectum culpae esse non possint, tamen ex culpa in eis commissa aliquam ineptitudinem possunt consequi ad perfectionem gloriae suscipiendam.

Ad tertium dicendum, quod forma mixti et forma elementis possunt dupliciter considerari: aut quantum ad perfectionem speciei; et sic corpus mixtum nobiliter est: aut quantum ad perpetuitatem durationis; et sic corpus simplex nobiliter est, quia non habet in seipso unde corrumpatur, nisi ejus corruptio fiat ab aliquo exteriori. Corpus autem mix-

(1) Nicolai: deducuntur. Al. dicitur.

tum in seipso habet causam suae corruptionis, scilicet operationem contrarium; et ideo corpus simplex etsi sit corruptibile secundum partem, est tamen incorruptibile secundum totum; quod de mixto dici non potest. Et quia incorruptio est de perfectione gloriae, perfectio corporis simplicis magis convenit perfectioni gloriae quam perfectioni corporis mixti, nisi etiam corpus mixtum in se habeat aliquid incorruptionis principium, sicut corpus humanum, cujus forma est incorruptibilis. Nihilominus tamen quamvis aliquo modo corpus mixtum sit nobiliter quam simplex, nobiliter tamen esse habet corpus simplex secundum se existens in mixto: quia in mixto sunt corpora simplicia quodammodo in potentia, in seipsis autem existentia sunt in ultima sui perfectione.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod illa mundi purgatio, ut dictum est, removebit a mundo imperfectionem ex culpa relictam et impuritatem commixtionis, et erit dispositio ad gloriae perfectionem; et ideo quantum ad haec tria convenientissime fiet per ignem. Primo, quia ignis, cum sit nobilissimum elementorum, habet naturales proprietates similes proprietatibus gloriae, ut maxime patet de luce. Secundo, quia ignis non ita recipit commixtionem extranei propter effluam virtutis activae, sicut alia elementa. Tertio, quia sphaera ignis est remota a nostra habitatione, nec ita communis est nobis usus ignis sicut terrae et aquae et aeris, unde non ita infectur; et praeter hoc habet maximam effluam ad purgandum et ad dividendum subtiliando.

Ad primum ergo dicendum, quod ignis non venit in usum nostrum prout est in materia propria (sic enim remotus est a nobis), sed solum prout est in materia aliena; et quo ad hoc poterit per ignem in sua puritate existentem purgari ipse mundus quantum ad hoc quod habet de extraneo adjunctum.

Ad secundum dicendum, quod prima purgatio mundi, quae facta est per diluvium, non respiciebat nisi infectionem peccati. Praecipue autem tunc regnabat peccatum concupiscentiae; et ideo convenienter per contrarium purgatio fuit facta, scilicet per aquam. Sed secunda purgatio respicit et infectionem culpae et commixtionis impuritatem; et quantum ad utrumque convenit magis quod fiat per ignem quam per aquam. Aqua enim non habet vim disgregandi, sed magis aggregandi; unde per aquam naturalis impuritas elementorum tolli non posset, sicut per ignem. Similiter etiam circa finem regnabit vitium tepiditatis, quasi mundo jam senescente: quia, ut dicitur Matth. 24, 12, *tunc refrigescet caritas multorum*; unde tunc convenienter purgatio per ignem fiet. Nec est aliquid quod per ignem purgari non possit quodammodo; sed quaedam sunt quae sine sui corruptione per ignem non possunt purgari, sicut panni, et vasa lignea, et hujusmodi; et talia lex praecipit purgari per aquam; quae tamen omnia finaliter per ignem corrumpentur.

Ad tertium dicendum, quod per opus distinctionis sunt rebus diversae formae collatae, quibus ad invicem distinguuntur; et ideo fieri non potuit nisi per eum qui est auctor naturae: sed per finalem purgationem deducuntur res ad puritatem in qua conditae fuerunt; et ideo in hoc poterit natura creata exhibere ministerium Creatori; et propter hoc ministerium creaturae committitur, quia hoc ad ejus nobilitatem cedit.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod circa hoc inveniuntur tres opiniones.

Quidam enim dicunt, quod ignis elementum qui est in sphaera sua, descendet ad purgationem mundi. Modum autem descensionis ponunt per multiplicationem: ignis enim undique appositus combustibili augmentatur; et hoc praecipue tunc fiet quando ignis virtus exaltabitur super omnia alia elementa. Sed contra hoc esse videtur quod ignis ille non tantum descendet, sed etiam a sanctis ascendere perhibetur, ut patet 2 Pet. 3, ubi videtur, quod tantum ascendit iudicii ignis quantum aqua diluvii: ex quo videtur quod ignis ille sit circa locum medium generationis.

Et propter hoc alii dicunt, quod ignis ille generabitur circa locum terrae ex congregatione radiorum caelestium corporum, sicut videmus quod congregantur in speculo comburent: tunc autem loco speculorum erunt nubes concavae, ad quas fiet radiorum reverberatio. Sed istud etiam non videtur conveniens: quia cum effectus caelestium corporum sequatur determinatos situs et aspectus eorum; si ex virtute corporum caelestium ignis ille generaretur, esset notum tempus illius purgationis considerantibus motus astrorum: quod auctoritati Scripturae repugnat.

Et ideo alii dicunt, sequentes Augustinum, quod sicut mundanarum aquarum inundatione factum est diluvium, ita mundanorum ignium conflagratione figura hujus mundi peribit, ut dicitur 20 de Civ. Dei (cap. 16). Ista autem conflagratio nihil aliud est quam congregatio omnium causarum superiorum et inferiorum, quae ex natura sua habent virtutem igniendi: quae quidem congregatio (1) non naturali cursu rerum, sed virtute divina fiet; et ex omnibus istis causis sic congregatis generabitur ignis qui faciem hujus mundi exuret.

Si autem haec opiniones recte (2) considerentur, inveniuntur diversificari quantum ad causam generationis illius, et non quantum ad speciem ejus. Ignis enim generatus a sole, vel ab inferiori calefaciente, est ejusdem speciei cum igne qui est in sua sphaera, nisi in quantum admiscetur ei de materia aliena: quod quidem tunc oportebit; quia ignis non potest aliquid purgare nisi secundum hoc quod alterum efficitur materia ejus aliquo modo. Unde simpliciter concedendum est, quod ignis ille erit ejusdem speciei cum isto.

Ad primum ergo dicendum, quod ignis ille quamvis sit ejusdem speciei cum igne qui apud nos est, non tamen est idem numero. Videmus autem quod duorum ignium ejusdem speciei unus alterum destruit, major scilicet minoris, consumendo materiam ejus; et similiter etiam ille ignis ignem qui apud nos est, consumere poterit.

Ad secundum dicendum, quod sicut operatio quae procedit a virtute rei, est virtutis indicium; ita et virtus est indicium essentialis vel naturae quae procedit a principis essentialibus rei (3). Operatio autem quae non procedit ex virtute rei operantis, non indicat virtutem ipsius, sicut patet in instrumentis; actio enim instrumenti magis manifestat virtutem agentis quam virtutem instrumenti: quia

(1) Al. cognitio. Nicolai: ignitio.

(2) Al. directe.

(3) Clarus: ita et virtus quae procedit a principis essentialibus rei, est iudicium essentialis vel naturae.

virtutem agentis manifestat ut primum operationis principium; virtutem autem instrumenti non manifestat, nisi quatenus est susceptio influentiae principalis agentis, secundum quod movetur ab eo. Similiter etiam virtus quae non procedit ex principis essentialibus rei, non manifestat naturam ejus, nisi quantum ad susceptibilitatem; sicut virtus quae aqua calefacta potest calefacere, non manifestat naturam ejus nisi quantum ad calefactibilitatem; et ideo nihil prohibet quia aqua habens hanc virtutem sit ejusdem speciei cum aqua non habente virtutem istam. Similiter etiam non est inconveniens quod ignis ille qui habebit vim purgandi faciem mundi, sit alterius speciei ab igne qui apud nos est, cum vis calefactiva non oriatur in ipso ex principis essentialibus, sed ex divina operatione; sive dicatur quod illa virtus sit aliqua qualitas absoluta, sicut calor in aqua calefacta; sive sit intentio (1) quaedam, sicut de instrumentali virtute in 1 dist. dictum est: et hoc probabiliter est, quia ignis ille non ager nisi ut instrumentum divinae virtutis.

Ad tertium dicendum, quod ignis ex propria natura non fertur nisi sursum; sed in quantum sequitur materiam quam requirit extra propriam sphaeram existens, sic sequitur materiam combustibilis situm; et per modum istum non est inconveniens quod vel in circuitu vel in dorsum moveatur, et praecipue secundum quod agit ut instrumentum virtutis divinae.

ARTICULUS II.

Utrum ille ignis purgabit etiam caelos superiores.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod ille ignis purgabit etiam caelos superiores. Quia in Psal. 101, 20, dicitur: *Opera manuum tuarum sunt caeli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis*. Sed etiam superiores caeli sunt opera manuum Dei. Ergo etiam ipsi in illa finali conflagratione peribunt.

2. Praeterea, 2 Petri 3, 12, dicitur: *Caeli ardentes solvantur, et elementa ignis ardore tabescent*. Caeli autem qui ab elementis distinguuntur, sunt caeli superiores, in quibus fixa sunt sidera. Ergo videtur quod etiam illi per ignem illum purgabuntur.

3. Praeterea, ignis ille est ad hoc ut removeat a corporibus indispositionem ad perfectionem gloriae. Sed in caelo superiori invenitur indispositio et ex parte culpae, quia diabolus ibi peccavit; et ex parte naturalis defectus, quia Roman. 8, super illud: *Seimus quod omnis creatura ingenisci et parturit usque adhuc*, dicit Glossa (Ambrosiastri): *Omnia elementa cum labore sua expleat officia, sicut sol et luna non sine labore statuta sibi implent spatia*. Ergo etiam caeli purgabuntur per ignem.

Sed contra est: corpora (2) caelestia peregrinae impressionis receptiva non sunt.

Praeterea, super illud 2 Thess. 1: *In flamma ignis dantis vindictam*, dicit Glossa (Haymonis): *Ignis erit in mundo qui praecedet eum, tantum spatium aeris occupans quantum occupavit aqua in diluvio*. Sed aqua diluvii non ascendit usque ad superiores caelos, sed solum quidem cubitis super altitudinem montium, ut habetur Gen. 7. Ergo caeli superiores illo igne non purgabuntur.

(1) Al. intensio.

(2) Nicolai: est quod corpora.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod ignis ille alia elementa consumet. Quia, ut dicit Glossa Bedae, 2 Petri ult., *elementa quatuor quibus mundus consistit, ille maximus ignis absumet; nec cuncta intantum (1) consumerentur, ut non sint; sed duo ex toto consumerent, duo vero in meliorem restituet faciem*. Ergo videtur quod ad minus duo elementa per ignem illum destruenda sint totaliter.

2. Praeterea, Apoc. 21, 1, dicitur: *Primum caelum et prima terra abiit; et jam mare non est*. Sed per caelum aer intelligitur, ut Augustinus dicit (lib. 1 super Gen. ad litter., cap. 4): mare autem est aquarum congregatio. Videtur ergo quod illa tria elementa totaliter destruentur.

3. Praeterea, ignis non purgat nisi secundum hoc quod alia efficiuntur materia ejus. Si ergo ignis purgat alia elementa, oportet quod ejus materia efficiantur. Ergo oportet quod in natura ignis transeat; et sic a natura sua corrumpatur.

4. Praeterea, forma ignis est nobilissima forma ad quam perducere possit elementaris materia. Sed per illam purgationem omnia in statum nobilissimum mutabuntur. Ergo alia elementa in ignem totaliter convertentur.

Sed contra est quod dicitur 1 Corinth. 7 (super illud: *Praeterit figura hujus mundi (2)*): *Pulchritudo, non substantia hujus mundi praeterit*. Sed ipsa substantia elementorum pertinet ad mundi perfectionem. Ergo elementa non consumerentur secundum suam substantiam.

Praeterea, illa finalis purgatio, quae fiet per ignem, respondebit primae purgationi, quae facta est per aquam. Sed illa non corrumpit elementorum substantiam. Ergo nec illa quae fiet per ignem, corrumpet.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod nec omnia elementa per illum ignem purgabuntur. Quia, ut jam dictum est, ignis ille non ascendit nisi quantum ascendit aqua diluvii. Sed aqua diluvii non pervenit usque ad sphaeram ignis. Ergo nec per ultimam purgationem elementum ignis purgabitur.

2. Praeterea, Apoc. 21, dicit Glossa (super illud: *Vidi caelum novum etc.*): *Inmutatio aeris et terrae dubitabile non est quin per ignem fiat; sed de aqua dubitatur, nam purgationem (3) in seipsa habere creditur*. Ergo ad minus non est certum quod omnia elementa purgentur.

3. Praeterea, locus qui est perpetuae infectionis nunquam purgatur. Sed in inferno erit perpetua infectio. Cum ergo infernus intra elementa collocetur, videtur quod non totaliter elementa purgentur.

4. Praeterea, paradisi terrestres in terra continentur. Sed ille non purgabitur per ignem: quia nec etiam aquae diluvii illic ascenderunt, ut Beda dicit, et habetur in 2 Sent., dist. 27. Ergo videtur quod non totaliter omnia elementa purgentur.

Sed contra est Glossa supra inducta quae ha-

(1) Al. interim.

(2) *Niclas*: quod 1 Corinth., 7, super illud: *Praeterit figura hujus mundi*, dicit Glossa: *Pulchritudo etc.* Ad *marquea vero*: interioris nempe summam tantum ex Ambrosii supposito commentario.

(3) Al. dubitatur, natura purgationem.

betur 2 Petri ult. quod quatuor elementa ignis ille absumet.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod purgatio mundi ad hoc est ut removeatur a corporibus dispositio contraria perfectioni gloriae, ut supra dictum est: quae quidem perfectio est ultima rerum consummatio; et haec quidem indispositio in omnibus corporibus invenitur, sed diversimode in diversis. In quibusdam enim invenitur indispositio secundum aliquid inhaerens substantiae ipsorum, sicut in istis corporibus inferioribus, quae per mutuum mixturem deiciunt a propria puritate. In quibusdam vero corporibus invenitur indispositio non per aliud substantiae eorum inhaerens, sicut in corporibus caelestibus, in quibus nihil invenitur repugnans ultimae perfectioni universi, nisi motus, qui est via ad perfectionem: nec motus quilibet, sed localis tantum, qui non variat aliquid quod intrinsecum sit rei, ut substantiam aut quantitatem, aut qualitatem, sed solum locum qui est extra rem. Et ideo a substantia caeli superioris non oportet quod aliquid removeatur; sed oportet quod motus ejus quietetur. Quietatio autem motus localis non fit per actionem alicujus contrarii agentis, sed per hoc quod motor desinit a movendo; et ideo corpora caelestia nec per ignem nec per alicujus creaturae actionem purgantur, sed ipsa eorum quietatio, sola voluntate divina accidens, eis loco purgationis erit.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut dicit Augustinus 20 de Civ. Dei (cap. 24), verba illa Psalmi intelligenda sunt de caelis aeris, qui purgantur per ignem ultimae conflagrationis. Vel dicendum, quod si etiam de superioribus caelis intelligantur, tunc dicuntur perire quantum ad motum quo nunc continue moventur.

Ad secundum dicendum, quod Petrus se expolit de quibus caelis intelligat. Praemisera enim ante verba inducta, quod caeli prius et terra per aquam perierant, qui nunc sunt eodem verbo repositi, igni reservati in diem judicii. Illi ergo caeli per ignem purgantur qui prius aqua diluvii sunt purgati, scilicet caeli aerei.

Ad tertium dicendum, quod ille labor et illa servitio creaturae qui corporibus caelestibus ab Ambrosio (Ambrosiastro, ut sup.) attribuitur, nihil est aliud quam vicissitudo motus, ratione ejus temporis subjiciuntur, et defectus ultimae consummationis, quae finaliter in eis erit. Ex culpa etiam daemonum caelum empyreum infectionem non contraxit, quia peccando statim de caelo expulsi sunt.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod circa hanc quaestionem multiplex est opinio.

Quidam enim dicunt, quod omnia elementa manebunt quantum ad materiam: omnia autem mutabuntur quantum ad imperfectionem; sed duo eorum retinebunt propriam formam substantialem, scilicet aer et terra; in duobus vero, scilicet igne et aqua, non remanebit forma substantialis eorum, sed mutabuntur ad formam caeli: et sic tria elementa, scilicet ignis, aer et aqua, caelum dicentur, quamvis aer retineat eandem formam substantialem quam nunc habet, quia nunc etiam caelum dicitur. Unde et Apoc. 21, 1, non fit mentio nisi de caelo et terra: *Vidi, inquit, caelum novum et terram novam*. Sed haec opinio est omnino absurda: repugnat enim et Philosophiae, secundum quam

poni non potest quod corpora inferiora sint in potentia ad formam caeli, cum nec materiam habeant communem, nec contrarietatem ad invicem; et etiam Theologiae, quia secundum hanc positionem non salvabitur perfectio universi cum integritate suarum partium, duobus elementis sublati. Unde per hoc quod dicitur caelum, intelligitur quantum corpus; omnia vero elementa intelliguntur per terram, sicut in Psalmo 148, 7, dicitur: *Laudate Dominum de terra; et sequitur: Ignis, grando, nix, glacies etc.*

Et ideo alii dicunt, quod omnia elementa manebunt secundum substantiam, sed qualitates activae et passivae ab eis removebuntur; sicut etiam ponunt quod in corpore mixto elementa salvabuntur secundum formas suas substantiales sine hoc quod proprias qualitates habeant, cum sint ad medium reductae, et medium neutrum extremorum est. Et huic etiam videtur consonare quod Augustinus dicit, 20 de Civ. Dei (cap. 16): *Illa conflagratio mundana elementorum corruptibilium qualitates quae corporibus nostris congruebant, ardendo penitus interibunt, atque ipsa substantia eas qualitates habebit quae corporibus immortalibus mirabili mutatione conveniant*. Sed istud non videtur probabile, cum qualitates propriae elementorum sint effectus formarum substantialium, quod formis substantialibus manentibus qualitates praedictae possint (1) mutari, nisi per actionem violentam ad tempus: sicut in aqua calefacta videmus quod ex vi suae speciei frigiditatem recuperat, quam per actionem ignis amisit, dummodo species aquae maneat. Et praeterea etiam ipsae qualitates elementares sunt de perfectione secunda, elementorum, sicut propriae passiones eorum. Nec est probabile quod in illa finali consummatione aliquid naturalis perfectionis ab elementis tollatur.

Et ideo videtur dicendum, quod manebunt elementa quantum ad substantiam et qualitates eorum proprias; sed purgabuntur, ut supra dictum est, ab infectione quam ex peccatis hominum contraxerunt, et ab impuritate quae per actionem et passionem mutuum in eis accidit: quia jam cessante actu et passio esse non poterit; et hoc Augustinus appellat *qualitates corruptibilium elementorum*, scilicet innaturales eorum dispositiones, secundum quas corruptioni appropinquant.

Ad primum ergo dicendum, quod ignis ille dicitur quatuor elementa absumere, in quantum ea aliquo modo purgabit. Quod autem sequitur: *Duo ex toto consumerent*, non est intelligendum quod duo elementa secundum substantiam destruantur; sed quia duo magis removebuntur a proprietate quam nunc habent: quae quidem duo a quibusdam dicuntur esse ignis et aqua, quae maxime excedunt (2) in qualitatibus activis, scilicet calore et frigore, quae sunt maxime corruptionis principia in aliis corporibus. Et quia tunc non erit actio ignis et aquae, quae sunt maxime activa; maxime immutari videbuntur a virtute quam nunc habent. Alii dicunt haec duo esse aerem et aquam, propter varios motus istorum duorum elementorum, quos consequuntur ex motu corporum caelestium: et quia isti motus non erunt (sicut fluxus et refluxus maris,

et commotiones ventorum, et hujusmodi): ideo illa elementa maxime mutabuntur a proprietate quam nunc habent.

Ad secundum dicendum, quod, sicut dicit Augustinus, 20 de Civ. Dei (cap. 16), cum dicitur: *Et mare jam non est*, per mare potest intelligi praesens saeculum, de quo supra parum ante dixerat: *Mare dedit mortuos suos*. Si tamen (1) mare ad litteram referamus, tunc est dicendum, quod in mari duo intelliguntur; scilicet substantia aquarum, et earum dispositio quantum ad salsedinem et fluctuum commotiones (2); et quantum ad hoc secundum, mare non remanebit; manebit autem quantum ad primum.

Ad tertium dicendum, quod ignis ille non ager nisi ut instrumentum providentiae et virtutis divinae; unde non ager in alia elementa usque ad eorum consumptionem, sed solum usque ad purgationem. Nec oportet quod illud quod efficitur materia ignis, totaliter a specie propria corrumpatur; sicut patet in ferro ignito, quod a loco ignitionis remotum, ex virtute speciei remanens, ad proprium statum et primum redit; et ita etiam erit de elementis per ignem purgatis.

Ad quartum dicendum, quod in partibus elementorum non oportet considerari solum quid congruat alicui parti secundum se acceptae, sed etiam quid congruat secundum ordinem ad totum. Dico ergo, quod aqua quamvis esset nobilior si haberet formam ignis, similiter terra et aer; universum tamen esset imperfectius, si tota elementorum materia formam ignis assumeret.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod quidam dicunt quod ignis ille ascendet usque ad summam spatii continentis quatuor elementa, ut sic elementa totaliter purgentur et ab infectione peccati, quo etiam superiores partes elementorum sunt infectae, ut patet per fumum idolatriae superiorum sunt infectis; et etiam a corruptione, quia elementa secundum omnes partes sui corruptibilia sunt. Sed ista opinio repugnat auctoritati sacrae Scripturae; quia 2 Petri, 3, dicitur, quod illi caeli repositi sunt igni qui fuerunt per aquam purgati; et Augustinus dicit, 20 de Civ. Dei (cap. 24), quod ille mundus qui diluvio periit, igni reservatur. Constat autem quod aqua diluvii non ascendit usque ad summam spatii elementorum, sed solum usque ad quindecim cubitos super altitudines montium; et praeterea notum est quod vapores elevati a terra, vel fumi quicumque non possunt transire per totam sphaeram ignis, ut perveniant ad summam ejus; et ita infectio peccati non pervenit usque ad spatium praedictum. A corruptibilitate etiam elementa non possunt purgari per subtractionem alicujus quod per ignem possit consumi; sed per ignem poterunt consumi impuritates elementorum quae ex eorum permixtione proveniunt. Hujusmodi autem impuritates praecipue sunt circa terram usque ad medium aeris interstitium; unde usque ad illud spatium ignis ultimae conflagrationis elementa purgabit; tantum enim etiam aquae diluvii ascenderunt; quod probabiliter aestimari potest ex montium altitudine quos determinata mensura transcendat.

Primum ergo concedimus.

Ad secundum dicendum, quod ratio dubitationis

(1) Al. non possint.

(2) Al. cedunt.

(1) Al. id mare.

(2) Al. commixtiones.

in Glossa exprimitur, quia scilicet aqua in se virtutem purgationis habere creditur. Non tamen habet vim purgationis talis, qualis futuro statui competit, ut ex dictis patet.

Ad tertium dicendum, quod illa purgatio praecipue ad hoc erit, ut quidquid est imperfectionis, a sanctorum habitatione removeatur; et ideo illa purgatione totum quod est foedum, ad locum damnatorum congregabitur; unde infernus non purgabitur, sed ad ipsum adducentur totius mundi purgantia.

Ad quartum dicendum, quod quamvis peccatum primi hominis in terrestri paradiso sit commissum, non tamen locus ille est locus peccantium, sicut nec caelum empyreum; ex utroque enim loco homo et diabolus statim propter peccatum sunt eieci; unde locus ille purgatione non indiget.

ARTICULUS III.

Utrum ignis ultimae conflagrationis iudicium sequi debeat.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod ignis ultimae conflagrationis iudicium debet sequi. Augustinus, 20 de Civ. Dei (cap. 51), hunc ordinem ponit eorum quae in iudicio sunt futura, dicens: *In illo iudicio, vel circa illud iudicium, has res didicimus (1) esse venturas; Etiam Thesbitem, fidem Iudaeorum, Antichristum persecutorum, Christum iudicaturum, mortuorum resurrectionem, bonorum malorumque divisionem, mundi conflagrationem, ejusdemque renovationem.* Ergo conflagratio iudicium sequitur.

2. Praeterea, Augustinus dicit in eodem lib. (cap. 16): *Judicatis impiis, et in ignem aeternum missis, figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione peribit.* Ergo idem quod prius.

3. Praeterea, Dominus ad iudicandum veniens aliquos vivos reperiet, ut patet ex hoc quod habetur 1 Thessal. 4, 14; ubi ex persona eorum Apostolus dicit: *Deinde nos qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non praeveniemus eos qui dormierunt.* Sed hoc non esset, si conflagratio mundi praecederet; quia per ignem dissolverentur. Ergo ignis ille iudicium sequitur.

4. Praeterea, Dominus dicitur iudicaturus orbem per ignem; et ideo conflagratio finalis videtur esse executio divini iudicii. Sed executio sequitur iudicium. Ergo ille ignis iudicium sequitur.

Sed contra est quod dicitur in Psalm. 96, 5: *Ignis ante ipsum praecedet.*

Praeterea, resurrectio praecedet iudicium; alias non videret omnis oculus Christum iudicantem. Sed mundi conflagratio resurrectionem praecedet; sancti enim qui resurgunt, corpora spiritualia et (2) impassibilia habebunt; et ita non poterunt per ignem purgari; cum tamen in littera dicatur ex verbis Augustini quod per ignem illum purgabitur, si quid in aliquibus sit purgandum. Ergo ignis ille iudicium praecedet.

QUAESTIUNCULA II.

Uterius. 1. Videtur quod ignis ille non habe-

(1) Al. dicimus.
(2) Al. etiam.

bit talem effectum in hominibus, qualis in littera designatur. Illud enim consumi dicitur quod reducit ad nihilum. Sed corpora impiorum non solventur in nihilum, sed in aeternum conservabuntur, ut aeternam poenam sustineant. Ergo ignis ille non erit malis consumptio, ut in littera dicitur.

2. Si dicatur, quod consumet malorum corpora, in quantum ea resolvat in cinerem; contra. Sicut corpora malorum, ita et bonorum in cinerem resolvuntur; hoc enim est Christi privilegium, ut caro eius corruptionem non videat. Ergo etiam de bonis tunc repertis erit consumptio.

3. Praeterea, infectio peccati magis abundat in elementis, secundum quod veniunt ad compositionem humani corporis, in quo est corruptio fomitis, etiam quantum ad bonos, quam in elementis extra corpus humanum existentibus. Sed elementa extra corpus humanum existentia purgabuntur propter peccati infectionem. Ergo multo fortius oportet per ignem purgari elementa in corporibus humanis existentia, sive bonorum, sive malorum; et ita oportet utrorumque corpora resolvi.

4. Praeterea, quamdiu status viae durat, elementa similiter agunt in bonos et in malos. Sed adhuc durabit status huiusmodi viae in illa conflagratione; quia post statum huius viae non erit mors naturalis, quae tamen per illam conflagrationem causabitur. Ergo ignis ille aequaliter agat in bonos et in malos; et ita videtur quod non sit aliqua discretio inter eos quantum ad effectum illius ignis suscipiendum, sicut in littera ponitur.

5. Praeterea, illa conflagratio quasi in momento perficitur. Sed multi inveniuntur vivi, in quibus erunt multa purgantia. Ergo illa conflagratio non sufficit ad eorum purgationem.

QUAESTIUNCULA III.

Uterius. 1. Videtur quod ignis ille non involvet reprobos. Quia Malach. 3, super illud: *Purgabit filios Levi,* dicit Glossa (1): *Duos ignes legimus futuros: unum qui purgabit electos, et praecedet iudicium; alterum qui reprobos cruciabit.* Sed hic est ignis inferni, qui malos involvet: primus autem est ignis finalis conflagrationis. Ergo ignis finalis conflagrationis non erit ille qui malos involvet.

2. Praeterea, ignis ille Deo obsequitur in purgatione mundi. Ergo deberet remunerari aliis elementis remuneratis, et praecipue cum ignis sit nobilissimum elementorum. Non ergo videtur quod in infernum debeat deici in damnatorum poenam.

3. Praeterea, ignis qui malos involvet, erit ignis inferni. Sed ignis ab initio mundi praeparatus est damnatis; unde Matth. 5, 41: *Ite maledicti in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo etc.,* et Isai. 50, 55: *Parata est ab heri Tophet, a Rege praeparata etc.* Glossa (Hieronymi): *Ab heri, idest ab initio; Tophet, idest vallis gehennae.* Sed ignis ille finalis conflagrationis non fuit ab initio praeparatus, sed ex concursu mundanorum ignium generabitur. Ergo ille ignis est alius ab igne inferni, qui reprobos involvet.

In contrarium est quod in Psalm. 96, 5, de igne illo dicitur, quod *inflammabit in circuitu inimicos eius.*

(1) Non sic ibi Glossa nova, nec velus ad manum est, sed super illud 1 Corinth. 3: *Utiscu/usque opus quale sit, ignis probabit, paulo aliter (Ex edit. P. Nicolai).*

Praeterea, Dan. 7, 10, dicitur: *Ignis fluvius rapidusque egrediebatur a facie eius;* Glossa (Hieronymi): *Ut peccatores traheret in gehennam.* Loquitur autem auctoritas illa de igne illo de quo nunc est mentio, ut patet per quamdam Glossam, quae ibi dicit: *Ut bonos purget et malos puniat.* Ergo ignis finalis conflagrationis in infernum cum reprobis demergetur.

Solutio I. Respondeo dicendum ad primam quaestionem, quod illa conflagratio secundum rei veritatem quantum ad sui initium iudicium praecedet: quod ex hinc manifeste colligitur quod mortuorum resurrectio iudicium praecedet; quod patet ex hoc quod dicitur 1 Thessal. 4, quod illi etiam qui dormierunt, rapientur in nubibus in aera obviam Christo ad iudicium venient. Simul autem erit resurrectio communis, et corporum sanctorum glorificatio: sancti enim resurgentes corpora gloriosa resument, ut patet per illud quod dicitur 1 Corinth. 13, 45: *Seminatur in inguinitate, surget in gloria.* Simul autem cum corpora sanctorum glorificabuntur; et tota creatura suo modo renovabitur, ut patet per id quod dicitur Rom. 8, 21, quod *ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei.* Cum ergo conflagratio mundi sit dispositio ad renovationem praedictam, ut ex dictis patet; manifeste potest colligi quod illa conflagratio quo ad purgationem mundi iudicium praecedet; sed quo ad aliquem actum, qui scilicet est involvere malos, iudicium sequetur.

Ad primum ergo dicendum, quod Augustinus non loquitur determinando, sed opinando: quod patet ex hoc quod sequitur: *Quae omnia quidem ventura esse credendum est; sed quibus modis et quo ordine veniant, magis tunc docebit rerum experientia quam nunc ad perfectum hominis intelligentia valeat consequi.* Existimo tamen eo quo a me commemorata sunt ordine esse ventura. Ergo patet quod hoc dixit opinando.

Et similiter dicendum ad secundum.

Ad tertium dicendum, quod sicut supra, 15 dist., dictum est, omnes homines morientur et resurgent; sed tamen illi vivi dicuntur reperiri qui usque ad tempus conflagrationis in corpore vivent.

Ad quartum dicendum, quod ignis ille non exequitur sententiam iudicis nisi quo ad involuionem malorum; et quantum ad hoc sequitur iudicium.

Solutio II. Ad secundam quaestionem dicendum, quod ignis ille finalis conflagrationis quantum ad hoc quod iudicium (1) praecedet, agat ut instrumentum divinae iustitiae; et iterum per virtutem naturalem ignis. Quantum ergo pertinet ad virtutem naturalem ipsius, similiter agat in bonos et malos, qui vivi reperientur, utrorumque corpora in cinerem resolvendo; in quantum vero agat ut instrumentum divinae iustitiae, diversimode agat in diversos quantum ad sensum poenae. Mali enim per actionem ignis cruciabuntur, boni vero in quibus nihil purgandum invenitur, omnino nullum dolorem ex igne sentient, sicut nec pueri senserunt in camino, Dan. 3; quamvis eorum corpora non serventur integra, sicut puerorum servata fuerunt; et hoc divina virtute fieri poterit, ut sine doloris cruciatu resolutionem corporum patiantur. Boni vero in quibus aliquid (2) purgandum reperitur, sentient crucia-

tum doloris ex illo igne plus vel minus pro meritum diversitate. Sed quantum ad actum quem post iudicium ille ignis habebit, in damnatis tantum agat: quia omnes boni habebunt corpora impassibilia.

Ad primum ergo dicendum, quod consumptio ibi accipitur non pro annihilatione (1), sed pro resolutione in cinerem.

Ad secundum dicendum, quod bonorum corpora quamvis in cinerem resolvantur per ignem, non tamen ex hoc dolorem sentient, sicut nec pueri in fornace existentes, ut dictum est; et quantum ad hoc est dissimile de bonis et malis.

Ad tertium dicendum, quod elementa in corporibus humanis existentia purgabuntur per ignem: etiam in corporibus electorum; sed hoc per divinam virtutem fiet sine cruciatu doloris.

Ad quartum dicendum, quod ignis ille non agat tantum secundum naturalem elementum virtutem, sed etiam ut divinae iustitiae instrumentum.

Ad quintum dicendum, quod tres causae sunt quare subito illi qui vivi reperientur, purgari poterunt. Una est, quia pauca purganda in eis inveniuntur, cum terroribus et persecutionibus praecedentibus fuerint purgati. Secunda est, quia vivi et voluntarii susceperunt poenam; poena autem in hac vita voluntarie suscepta multo plus purgat quam poena post mortem inflicta, sicut patet in martyribus; quod si quid purgandum in eis invenitur, passionis faece tollitur, ut Augustinus dicit, cum tamen poena martyrum brevis fuerit in comparatione ad poenam quae in purgatorio (2) sustinetur. Tertia est, quia calor ille recuperabit in intensione quantum amittit in temporis abbreviatione.

Solutio III. Ad tertiam quaestionem dicendum, quod tota purgatio mundi et innovatio ad purgationem et innovationem hominis ordinabitur; et ideo oportet ut mundi purgatio et innovatio purgationi et innovationi humani generis respondeat. Humani autem generis purgatio quaedam erit, quando mali segregabuntur a bonis; unde dicitur Luc. 5, 17: *Cujus ventilabrum est in manus sua, et purgabit areas suas, et congregabit triticum suum, idest electos, in horreum suum; paleas autem, idest reprobos, comburet igne inextinguibili.* Unde ita erit de purgatione mundi, quod quidquid erit turpe et foedum, in infernum cum reprobis retrudetur; quidquid autem erit pulchrum et nobile, in superioribus reservabitur (3) ad gloriam electorum; et ita etiam erit de illo igne conflagrationis, sicut dicit Basilus super illud Psalm. 28: *Vox Domini intercedentis flammam ignis;* quia quo ad ealidum ustivum, et quantum ad id quod in igne grossum reperitur, descendet ad inferos ad poenam damnatorum; quod vero est ibi subtile et laudicum, remanebit superius ad gloriam electorum.

Ad primum ergo dicendum, quod ignis qui purgabit electos ante iudicium, erit idem cum igne conflagrationis mundi; quamvis quidam contrarium dicant. Convenit enim ut, cum homo sit pars mundi, eodem igne purgetur homo et mundus. Dicitur autem duo ignes (4) qui purgabit bonos et qui cruciabit malos, et quantum ad officium, et aliquo

(1) Al. annihilatione.

(2) Al. fuit in purgatione quae in purgatorio etc.

(3) Al. reservatur.

(4) Nicolai addit esse.

(1) Al. ut iudicium.
(2) Al. deest aliquid.

modo quantum ad substantiam: quia non tota substantia ignis purgantis in infernum retrudetur, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod in hoc ignis ille remunerabitur, quia illud quod est grossum in eo, separabitur ab ipso, et retrudetur in infernum.

Ad tertium dicendum, quod sicut gloria electorum post iudicium erit major quam ante, ita et poena reprobatorum; et ideo sicut claritas superiori creaturae addetur ad augmentandum gloriam electorum; ita et quidquid est turpe in reatoris, retrudetur in infernum ad augmentandum misericordiam damnatorum; et ita igni ab initio preparato in inferno non est inconveniens si alter ignis addatur.

DISTINCTIO XLVIII.

De forma iudicii.

Solet etiam quaeri, in qua forma Christus iudicabit. In forma utique servi iudicabit, quae omnibus in iudicio apparebit, ut videant mali in quem purpurerunt. Divinitatem vero ejus mali non videbunt; unde Isai. (26, 10): « Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. » Humanitatem videbunt, ut timeant: Divinitatem vero non, ne gaudeant. Divinitas enim sine gaudio videri non potest.

Quid apparebit tunc in forma servi.

Sed cum in forma humana constet eum appariturum, quaeritur, an in forma illa gloriosa appareat sicut vere est, an in forma qualis in passione extitit. Quidam putant a malis talem videri qualem crucifixum, id est infirmam: quia dicit Scriptura (Zach. 12, 10): « Ut videant in quem purpurerunt. » Sed aperte Augustinus dicit (lib. 1 de Trinit. cap. 16, et sup. Psalm. 84, ad 109), formam servi glorificatam a bonis et a malis tunc videri, sic: « Cum in forma servi glorificata viderint boni et mali, tolletur impius, ut non videat claritatem Dei, quae Deus est, quam soli mundo corde videbunt, quod erit eis vita aeterna. Forma ergo humana in Christo glorificata videbitur a cunctis; ante et post. Christus dicitur iudicaturus, quia Filius hominis est: ita enim legitur in Evangelio Joan. 1, cap. 3, 27: « Et potestatem dedit et iudicium facere, quia Filius hominis est. Non quod ipse ex virtute hominis sit iudicaturus, vel quod ipse solus sine Patre et Spiritu sancto iudicium sit facturus; sed quia ipse solus in forma servi iudicans, a bonis et malis videbitur. Cum ergo Pater non iudicet quemquam, sed omnem potestatem dedit Filio; non ita est intelligendum quasi Filius solus iudicet, et non Pater; sed quia forma Filii humana cunctis in iudicio apparebit, non in forma infirma, sed gloriosa. Iudicabit autem ex virtute Divinitatis non sine Patre et Spiritu sancto; et apparebit terribilis impiis, et in malis iustis: erit enim terror malis, et lumen iustis. »

Quare secundum formam servi dicitur Christus suscitaturus corpora.

Et sicut dicitur solus Christus secundum formam servi iudicaturus propter causam praemissam; ita etiam dicitur suscitaturus corpora mortuorum secundum humanitatem, cum tamen virtute Divinitatis sit suscitaturus, non humanitatis. Sed haec ratio illud dicitur, quia in humanitate susceptus quod est causa nostrae resurrectionis, id est passionem et resurrectionem. Ideo et ascribitur secundum hominem suscitatio mortuorum. Unde Augustinus (super Joan., tract. 19): « Per Verbum Filium Dei fit animarum resurrectio; per Verbum factum in carne filium hominis fit corporum resurrectio. » Item (tract. 25): « Iudicat et suscitatur corpora non Pater, sed Filius secundum dispensationem humanitatis, in qua minor Patre est Christus. In eo quod est Filius Dei, est vita quae vivificat animas; in eo quod est filius hominis, est iudex. » Ecce secundum formam humanitatis dicitur suscitaturus corpora, et iudicaturus. Iudicaturus autem, quia illa forma cunctis in iudicio apparebit, et suscitaturus, quia in eadem forma meritum et causam resurrectionis nostrae suscepit. Et quia secundum eandem formam vocem dabit,

Expositio textus.

Illi saltem verba iudicis audivit etc. Verba haec accipienda sunt non vocalia, sed mentalia, ut supra dictum est.

Et peribit caelum et terra non secundum substantiam, sed secundum speciem. Species hic dicitur corruptibilitas elementorum, et alia quae ad ignobilitatem eorum spectant.

Ministerio Angelorum virtute Dei cooperante mittentur mali in caninum ignis. Hoc intelligendum est de bonis Angelis quantum ad praecipuum, sed de malis angelis quantum ad executionem.

qua mortui de monumentis resurgent, et procedent; secundum quod Deus est, vivificat animas, non Pater tantum: quia non tantum Pater vita est, sed et Filius cum eo, et Spiritus sanctus eadem vita est, quae pertinet ad animam, non ad corpus. Corpus enim non sentit vitam sapientiae, sed anima quae illuminatur a lumine aeterno. Licet ergo Christus potentia Divinitatis vivificet animas, et suscitet corpora, et iudicet; non obliquo tamen et praeter rationem ei secundum formam Dei tribuitur vivificatio animarum; et secundum formam servi, iudicium, et resuscitatio corporum.

De loco iudicii.

Putant quidam Dominum descensurum in vallem Josaphat in iudicio, eo quod ipse per Jochem Prophetam sic loquitur (cap. 1, 2): « Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat, et disceptabo ibi cum eis. » In ejus capituli expositione ita reperitur (1): « Hoc quidam praesertim intelligunt, quod in valle quae est in latere montis Oliveti, descensus sit Dominus ad iudicandum: quod frivolum est, quia non in terra, sed in spatio hujus aeris sedebit contra locum montis Oliveti, ex quo ascendit; et sicut Joannes Chrysostomus dicit (homil. 51 in Matth.), Angeli deferent ante eum signum Crucis; unde in Evangelio (Matth. 24, 30), Veritas dicit: Et tunc apparebit signum Filii hominis; et sic Josaphat autem interpretatur iudicium Domini. » In vallem ergo Josaphat, id est iudicii Domini, congregabuntur omnes impii; iusti vero non descendent in vallem illam, id est damnationis, sed in nubibus elevabuntur obviam Christo. »

De qualitate luminarium et temporis post iudicium.

Veniente autem ad iudicium Domino in fortitudine et potestate magna, sol et luna dicuntur obscurari, non sui luminis privatione, sed superveniente majoris luminis claritate. Virtutes quoque caelorum, id est Angeli, dicuntur moveri, non metu damnationis, vel aliqua perturbatione patris, sed quadam admiratione eorum quae viderint. Unde Job (cap. 20, 2): « Columnae caeli pavent adventum ejus. » (2): Ante diem vero iudicii sol et luna eclipsim patientur, sicut Joel testatur, dicens (cap. 2, 51), « sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis. » Magnus vero dicitur propter magna quae ibi fient. Cum autem factum fuerit caelum novum et terra nova, tunc erit lux lunae sicut lux solis, testante Isai (cap. 50, 26): « Et lux solis septemplex erit, id est sicut lux septem dierum: quia quantum luxit sol in prima conditione septem dierum ante peccatum primi hominis, tantum lucebit post iudicium. Minorata enim fuit lux solis et lunae aliorumque siderum per peccatum primi hominis; sed tunc

(1) Annon in Glossa? Ubi sine nomine Interpretis ejusdem sic habetur. At Hieronymus in eum locum non sic, sed id ad iudicium Domini pertinere ostendit conformiter ad significationem vocis Josaphat mox notandam. Appendix autem Chrysostomi ex hom. ejus de cruce et latrone colligitur, non 31, vage (Ec. edit. P. Nicolai).

(2) Sic in Glossa super Matth. 24, ubi locus ille Job annotatur. Vulgata: ad nutum ejus.

recipiet sol mercedem sui laboris, quia septemplex incebit; et tunc non erit vicissitudo diei et noctis, sed tantum dies. Unde Zacharias (cap. 14, 7): « Et erit dies una quae nota est Domino, non dies neque nox, et in tempore vesperis erit lux, quia tunc non erit varietas diei et noctis quae modo est, sed continua dies et lux. Isaias tamen videtur dicere quod tunc non luceat sol vel luna, loquens de congregatione sanctorum: « Non erit ibi (inquit cap. 60, 19), amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunae illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam. » Sed his verbis non negat solem et lunam tunc lucere, sed significat his qui tunc erunt in aeterna beatitudine, nullum lucis usum praestare: quia, ut ait Hieronymus super eundem locum, « caeli terraeque, solis atque lunae nobis cessabit officium (1), et erit ipse Dominus lumen suum in perpetuum. » Potest etiam intelligi illud Isaiae a ratione dictum, quia sol et luna tunc

non habebunt ortum et occasum sicut nunc. Unde (1) Isidorus (2) illud Isaiae quasi exponens, ait: « Post iudicium sol laboris sui mercedem suscipiet; unde Propheta (ubi supra): Lucebit septemplex et non veniet ad occasum nec sol nec luna; sed in ordine quo (3) creati sunt, stant, ne impii in tormentis sub terra possint fructum huius eorum. Unde Habacuc (cap. 5, 2): Sol et luna steterunt in ordine suo. » Ecce aperte dicit, solem et lunam tunc lucere, sed stabilius permanere, ubi etiam significat infernum esse sub terra. Si vero quaeritur, quis sit usus lucis solis et lunae tunc; fateor me ignorare, quia in Scripturis (4) non memini me legisse.

(1) Al. desst unde.

(2) Sequens appendix Isidori nomine praenotata in operibus ejus non occurrit, sed ut illo Glossa citat lib. creatorum, super praedictum Isaiac caput; quamvis modo non extet liber ille (Ec. edit. P. Nicolai).

(3) Al. sed in quo.

(4) Al. in scriptis.

Divisio textus.

Postquam determinavit Magister de divino iudicio quantum ad modum iudicii et ad ministros iudicis, hic determinat ea quae pertinent ad personam iudicis; et dividit in partes duas: in prima enim parte ostendit in qua forma Christus ad iudicium veniens apparebit; in secunda determinat de his quae iudicium circumstant, ibi: *Et putant quidam, Dominum descensurum in vallem Josaphat in iudicio.* Prima pars dividitur in duas: in prima ostendit quod Christus iudicabit in forma hominis; in secunda inducit similitudinem, scilicet quod Christus secundum quod est homo, est causa resurrectionis corporum, ibi: *Et sicut dicitur Christus secundum formam servi iudicaturus propter causam praemissam; ita etiam dicitur suscitaturus corpora mortuorum secundum humanitatem.* Prima pars dividitur in duas: in prima determinat quod Christus in forma hominis iudicabit; in secunda quod in forma hominis gloriosa, ibi: *Sed cum in forma humana constet eum appariturum, quaeritur etc.*

Et putant quidam Dominum descensurum in vallem Josaphat in iudicio. Hic determinat ea quae adventum iudicis circumstant; et circa hoc duo facit: primo determinat ea quae concomitantur iudicis adventum; secundo ea quae consequuntur, ibi: *Cum autem factum fuerit caelum novum et terra nova, tunc erit lux lunae sicut lux solis.* Circa primum duo facit: primo enim determinat locum adventus; secundo effectum iudicis venientis, ibi: *Veniente autem ad iudicium Domino... sol et luna dicuntur obscurari.*

QUAESTIO I.

Hic est duplex quaestio. Prima est de ipso iudice. Secunda de mundi innovatione, quae iudicium sequitur.

Circa primum quaeruntur quatuor: 1.º utrum Christus in forma hominis sit iudicaturus; 2.º utrum in iudicio apparebit in figura gloriosa; 3.º utrum possit apparere in natura Divinitatis aliquibus sine gaudio; 4.º de his quae adventum iudicis circumstant.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Christus in forma servi sit iudicaturus.
(5 p., qu. 39, art. 2, in fine corp. art.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Christus in forma servi non sit iudicaturus. Iudicium enim auctoritatem requirit in iudicante. Sed auctoritas super vivos et mortuos est in Christo secundum quod est Deus: sic enim est Dominus (1) et Creator omnium. Ergo in forma Divinitatis iudicabit.

2. Praeterea, in iudice requiritur potestas invincibilis; unde Eccli. 7, 6: *Noli quaerere fieri iudex, nisi valeas virtute irripere iniquitates.* Sed virtus invincibilis convenit Christo secundum quod est Deus. Ergo in forma Divinitatis iudicabit.

3. Praeterea, Joan. 5, 22, dicitur: *Pater omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem.* Sed honor aequalis non debetur Patri et Filio secundum humanam naturam. Ergo non iudicabit secundum formam humanam.

4. Praeterea, Daniel. 7, 9, dicitur: *Aspiciebam donec throni positi sunt, et antiquas d'erum sedes.* Throni autem iudicariam potestatem designant; antiquitas autem de Deo dicitur ratione aeternitatis, ut dicit Dionysius in lib. de div. Nom. (cap. 10). Ergo secundum hoc iudicare convenit Filio prout est aeternus; non ergo secundum quod homo.

5. Praeterea, Augustinus dicit, et habetur in littera, quod per verbum Filii Dei fit animarum resurrectio. Sed iudicium illud finale magis pertinet ad animam quam ad carnem. Ergo magis convenit iudicare Christo secundum quod est Deus, quam in quantum est homo.

Sed contra, Joan. 3, 27, dicitur: *Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est.*

Praeterea, Job 56, 17, dicitur: *Causa tua quasi impii iudicata est;* Glossa, a Pilato: ideo iudicium causamque recipies; Glossa, ut iuste iudices. Sed Christus secundum humanam naturam iudicatus est a Pilato. Ergo secundum humanam naturam iudicabit.

Praeterea, ejus est iudicare ejus est legem condere. Sed Christus in humana natura apparetur

(1) Al. Deus.